

«کارگران» ستون فقرات پر توان اقتصاد کشور، همواره نقشی حیاتی در پیشبرد توسعه و رونق ملی ایفا کرده‌اند. اردیبهشت ماه و همزمان با روز کارگر، فرصتی است تا صدای این قشر پر تلاش در جامعه شنین‌انداز و خواسته‌های بحق شان، از زبان خودشان و حامیان شان مطرح شود. این روز که طبق ماده ۶۳ قانون کار به عنوان تعطیل رسمی برای کارگران به رسمیت شناخته شده است، نباید صرفاً در تقویم باقی بماند، بلکه باید نمادی از ارج‌گذاری واقعی به جایگاه کارگران و تلاشی مشترک برای تحقق عدالت اجتماعی و حقوق صنفی آنان باشد. از دغدغه‌های معیشتی و دستمزدهای معوق گرفته تا نبود امنیت شغلی و تبعیض در محیط کار، مسائل کارگران گسترده و عمیق است. با این حال آنچه کارگران را متمایز می‌سازد، امید بی‌پایان شان به آینده‌ای بهتر و اراده خلل‌ناپذیر شان برای ساختن فردایی روشن‌تر است. تحقق خواسته‌های کارگران، نه تنها وظیفه‌ای انسانی و قانونی، بلکه ضرورتی برای پایداری و سلامت اقتصادی جامعه است. روز کارگر، یادآور این حقیقت بنیادین است که بدون کرامت کارگر، پیشرفتی پایدار ممکن نخواهد بود.

■ ■ ■

روز کارگر (۱ اردیبهشت) بیش از یک تعطیلی است؛ فرصتی است برای ارج‌نهادن به کارگران و بازنگری در حقوقی که قانون کار ایران (مصوب ۱۳۶۹) برای آنها به رسمیت شناخته است. ماده ۶۳ این قانون، روز کارگر را تعطیل رسمی اعلام کرده و همین قانون تأکید می‌کند که کار در این روز باید با توافق کارگر و پرداخت حداقل ۴۰ درصد دستمزد اضافی (ماده ۵۹) باشد. همچنین بر ایمنی محیط کار و الزام بیمه تأمین اجتماعی تأکید شده است، اما اجرای این قوانین با موانعی مانند نظارت ناکافی، مشکلات معیشتی و ضعف تشکل‌ها مواجه است. مصاحبه‌های این گزارش نشان می‌دهد که کارگران، از ساختمانی تا نساجی و حمل‌ونقل، با چالش‌هایی مانند نبود بیمه، دستمزدهای دیرکرد و اجبار به کار در روز تعطیل روبرو هستند، با این حال آنها با امید به اصلاح، خواستار اجرای قانون و نظارت قوی‌تر هستند. این مطالبات، نه تنها حق قانونی کارگران، بلکه ضرورتی برای عدالت اجتماعی است.

■ چالش‌های کلیدی و راهکارها
نظارت ضعیف: قانون کار، بازرسی از کارگاه‌ها را وظیفه وزارت کار می‌داند، اما تعداد محدود بازرسان، به‌ویژه در بخش‌های غیررسمی، باعث شده است تخلفاتی مانند عدم پرداخت اضافه‌کاری یا اجبار به کار در روز کارگر نادیده گرفته شود. افزایش بازرسان و بازرسی‌های هدفمند در ایام خاص مثل روز کارگر، می‌تواند این مشکل را کاهش دهد. **نبود آگاهی:** بسیاری از کارگران از حقوق خود، مانند حق تعطیلی یا اضافه‌کاری بی‌اطلاع هستند. برگزاری دوره‌های آموزشی رایگان از سوی وزارت کار و تشکل‌ها، می‌تواند آگاهی کارگران را افزایش دهد و آنها را به مطالبه‌گری توانمند کند.

مشکلات معیشتی: دستمزدهای معوق و نبود بیمه،

■ زیبا اسدیان*

۱۱ اردیبهشت در تقویم رسمی کشورمان به نام کارگر مزین شده است؛ روزی برای پاسداشت زل‌زوان پر تلاش سازندگی و نیز فرصتی برای بازخوانی جایگاه حقوقی کارگران. برخلاف آنچه گاه در فضای رسانه‌ای به اشتباه جاقفاده، قانون کار کشور، ماه‌به‌ویژه در مقام نظر و تدوین، یکی از پیشرفت‌ترین قوانین منطقه در حمایت از حقوق کارگر است. اما اجرای دقیق، هدفمند و نظارت‌پذیر آن نیازمند عزم جدی‌تری است.

■ کارگر در قانون، تنها یک نیروی تولیدی نیست

در نگاه اسلام، کارگر شریف‌ترین عامل تولید است و مزد او پیش از خشک‌شدن عرقش باید پرداخت شود. قانون اساسی نیز با الهام از همین منطق، در اصل ۲۹ به صراحت از حق برخورداری همه افراد- از جمله کارگران- از تأمین اجتماعی، بازنستستگی، بیکاری، درمان و سایر خدمات حمایتی سخن می‌گوید. اصل ۴۳ نیز تأکید دارد که نظام اقتصادی باید بر پایه رفاه نیازهای اساسی مانند مسکن، خوراک، بهداشت و آموزش استوار باشد؛ موضوعاتی که ارتباط مستقیم با معیشت و کرامت نیروی کار دارند.

■ قانون کار، حمایتی اما متوازن

قانون کار مصوب ۱۳۶۹ که همچنان متن اصلی روابط کار در کشور است، پرکردی حمایتی نسبت به کارگر دارد. به عنوان مثال: -ماده ۶۳ این قانون، روز ۱۱ اردیبهشت را به عنوان تعطیل رسمی کارگران اعلام می‌کند که نشانه‌ای از توجه قانونی به جایگاه نمادین این روز است.

- ماده ۴۱ تکلیف شورای عالی کار را برای تعیین حداقل دستمزد بر مبنای نرخ تورم و هزینه‌های معیشت یک خواروار کارگری روشن می‌کند. این ماده، پایه حقوق کارانه بر عرضه و تقاضا، بلکه بر حفظ کرامت کارگر استوار کرده است.

-ماده ۸۵ تا ۹۶ به تفصیل درباره ایمنی محیط کار، لزوم بازرسی مستمر از کارگاه‌ها و وظیفه دولت در تضمین سلامت کارگران سخن می‌گویند. -ماده ۱۴۸ نیز بیمه کارگر را الزامی دانسته و دولت را در ماده ۱۴۷ مکلف به حمایت از او در دوره بیماری کرده است.

فشارهای معیشتی را تشدید کرده است. اجرای ماده ۱۴۸ (بیمه الزامی) و الزام کارفرمایان به پرداخت بوموق دستمزدها، می‌تواند امنیت شغلی کارگران را تقویت کند.

■ مطالبه‌گری، راه عدالت

روز کارگر، دعوتی است به همبستگی برای اجرای قوانین و رفع موانع پیش‌روی کارگران. مصاحبه‌های این گزارش نشان داد کارگران، با وجود چالش‌ها، به آینده امیدوارند. آنها خواستار نظارت قوی‌تر و آگاهی از حقوق‌شان هستند. این مطالبات، تنها با همکاری دولت، کارفرمایان و جامعه محقق می‌شود. رسانه‌ها نیز می‌توانند با آگاهی‌بخشی، کارگران را به پیگیری حقوق‌شان تشویق کنند. تقویت نظارت، آموزش و تشکل‌ها، ارکان اصلی برای تحقق عدالت کارگری است. چنانکه جامعه می‌تواند با حمایت از کارگاه‌های قانونمندار و ترویج فرهنگ احترام به حقوق کارگران، به بهبود شرایط کمک کند. پیشنهاد زیر در همین راستا مطرح می‌شود:

افزایش بازرسان کار: وزارت کار باید تعداد بازرسان را افزایش دهد و بازرسی‌ها را در بخش‌های غیررسمی تقویت کند.

آموزش رایگان: دوره‌های آموزشی حقوق کار برای

کارگران و کارفرمایان برگزار شود.

ساده‌سازی شکایات: فرایند رسیدگی در هیئت‌های

تشخیصی و حل اختلاف تسریع شود.

علی، کارگر ساختمانی، ۳۸ ساله: او ۱۵ سال تجربه در

پروژه‌های ساختمانی تهران، روز کارگر را نمادین می‌داند:

«برای ما کارگرای ساختمانی، روز کارگر به تعطیلی ساده است. کارفرما می‌گه نیای، حقوق کم می‌شه. قانون می‌گه باید اضافه کاری بدن، ولی کیه که چک کنه؟» او از نبود بیمه تأمین اجتماعی گلایه دارد: «چند سال پیش از دارست افتادم، چون بیمه نبودم، خودم هزینه بیمارستان رو دادم. خیلی از بچه‌ها بیمه ندارند، چون کارفرما نمی‌خواد هزینه کنه.» علی معتقد است نظارت ضعیف، ریشه مشکل است: «اگه بازرسی اداره کار بیان سر پروژه‌ها، کارفرما نمی‌تونه قانون رو دور بزنه، ولی من توان ۱۵ سال، فقط دو بار بازرسی دیدم.» برای علی، آموزش حقوق قانونی اهمیت دارد: «که بدوینم قانون چی گفته، می‌تونیم جلوی کارفرما و ایستیم، ولی کی به ما یاد داده؟» او پیشنهاد می‌دهد که دولت دوره‌های رایگان برگزار کند: «یه کلاس ساده می‌تونه بهمون جرئت بده حقمون رو بخوایم.» با وجود چالش‌ها، علی امیدوار است: «ما کارگرا فقط حقمون رو می‌خوایم، نه چیزی بیشتر. اگه قانون اجرا بشه، می‌تونیم با خیال راحت کار کنیم و برای بچه‌هامون آینده بسازیم.» او را افزایش شکایات، و بازرسی‌ها را در بخش‌های غیررسمی یادش بیاد ما هم آدمیم، نه فقط به ابزار کار».

زهره، کارگر نساجی، ۴۵ ساله: او که در کارخانه نساجی کرچ کار می‌کند، از تجربه‌اش می‌گوید: «پارسال روز کارگر مجبور شدیم کار کنیم. کارفرما گفت تولید نباید بخوابه. اضافه کاری هم به مبلغ ناچیز بود، اصلاً در دست حساب نکردن.» او به مشکلات زنان کارگر اشاره می‌کند: «قانون می‌گه زن‌ها نباید شیفت شب کار کنن، ولی ما مگاهی شیفت

مهدی ربیعی/ایرنا

شب داریم. من به خاطر بچه‌هام نمی‌تونم اعتراض کنم، چون می‌ترسم کارمواز دست بدم.» او معتقد است که زنان کارگر نیز به حمایت بیشتری دارند: «ما هم کار می‌کنیم، هم خونه رومی چرخونیم، ولی کارفرما فقط به سود خودش فکر می‌کنه.» او نظارت را ضروری می‌داند: «اگه بازرسی اداره کار بیان و کارخونه رو چک کنن، کارفرما نمی‌تونه قانون رو زیر پا بذاره، ولی تا حالا بازرسی نیومده.» زهره پیشنهاد می‌دهد دولت برای زنان کارگر کمیته‌های ویژه تشکیل دهد: «اگه به جا باشه که بتونیم راحت حرفمون رو بزنیم، خیلی فرق می‌کنه.» او بر اهمیت آگاهی تأکید می‌کند: «هنر است: «اگه قانون درست اجرا بشه، ما هم می‌تونیم با آرامش کار کنیم. من فقط می‌خوام بچه‌هام آینده بهتری داشته باشن.» او با حسرت می‌افزاید: «روز کارگر باید روز احترام به ما باشه، نه به روز کاری دیگه».

محمد، راننده اتوبوس، ۵۵ ساله: او که راننده شرکت واحد تهران است، می‌گوید: «روز کارگر معمولاً تعطیله، ولی گاهی شیفت می‌ذارن. اضافه‌کاری می‌دن، ولی گاهی با چند ماه تأخیر.» او بر اهمیت آگاهی تأکید می‌کند: «هنر تو به دوره آموزشی شرکت کردم، فهمیدم قانون چی می‌گه. از اون موقع، اگه کارفرما بخواد زور بگه، می‌تونم جلور جواب بدم.» محمد معتقد است که آموزش می‌تواند بازی را عوض کند: «اگه همه کارگرا بدونن حقشون چیه، کارفرما نمی‌تونه شروشون کلاه بذاره.» او همچنین از نظارت ضعیف گلایه دارد: «بازرسا باید بیان ببینن اضافه کاری در دست حساب می‌شه یا نه، ولی این جور چیزا

به بهانه روز کارگر، مرور مطالبات قانونی کارگران از حق دستمزد متناسب تا امنیت شغلی در مسیر تحقق کرامت انسانی

آموزش حقوق کار بهترین خدمت به کارگران

کارگر مطالبه می‌کند، آنچه می‌خواهد اجرای همان حقوقی است که قانون وعده داده است، از امنیت شغلی تا دستمزدی متناسب با زندگی خواسته‌ها روشن هستند و مسیر مشخص. این صدا اگر شنیده شود، نه تنها عدالت که توسعه‌ای متوازن و پایدار نیز تضمین خواهد شد

۶۶

اگر تعداد بازرسان افزایش یابد و از ابزارهای دیجیتال برای ثبت گزارش‌ها، رصد تخلفات و پیگیری اجرا استفاده شود، هم حقوق کارگر حفظ می‌شود و هم کارفرما از بروز پرونده‌های حقوقی پرهزینه مصون می‌ماند

فقط روی کاغذ» محمد امیدوار است: «اگه قانون اجرا بشه و خودمون هم حقمون رو بدوینم، می‌تونیم زندگیمون رو بهتر کنیم.» او با خنده می‌گوید: «روز کارگر باید روزی باشه که ما هم به نفس راحت بکشیم و بخندیم»

■ قانونی ریشه‌دار، اجرای دقیق می‌طلبد

در آستانه روز کارگر، نگاه به وضعیت حقوقی کارگران از دریچه قانون، ضرورتی انکارناپذیر است؛ قانونی که بیش از سه دهه از تصویب آن می‌گذرد، با نگاهی حمایتی تدوین شده و همچنین یکی از مترقی‌ترین اسناد حقوق کار در منطقه محسوب می‌شود. با این حال اجرای دقیق، پیوسته و همه‌جانبه آن، همچنان نیازمند عزم جدی‌تر است.

سعید محمدی، وکیل دعوی کارگر و کارفرما در گفت‌وگو با «جوان» ساختار قانونی موجود را قوی و مستند توصیف

می‌کند: «قانون کار کشورمان، به‌ویژه در مواد کلیدی نظیر ماده ۶۳ روز کارگر را تعطیل رسمی می‌داند، ماده ۱۴۸ الزام کارفرما به بیمه‌کردن کارگر با ماده ۸۵ تأکید بر ایمنی محیط کار، چارچوبی مشخص و عادلانه ترسیم کرده است.» او با تأکید بر اینکه چالش اصلی در مرحله اجراست، می‌افزاید: «نظارت بر حسن اجرای قانون، برعهده وزارت کار است، اما کمبود نیروی انسانی در حوزه بازرسی، امکان پیگیری مؤثر را کاهش می‌دهد. در صناعی چون ساختمان یا کارگاه‌های کوچک، گاه نظارت بازرسی‌های دوره‌ای انجام نمی‌شود و همین، زمینه‌ساز بی‌توجهی به برخی الزامات قانونی است.»

■ اجرای هدفمند بازرسی، ضرورتی برای کارفرما و کارگر

محمدی معتقد است باید نظام بازرسی با هدف‌گذاری بهتر و ابزارهای نوین، کارآمدتر شود: «اگر تعداد بازرسان افزایش یابد و از ابزارهای دیجیتال برای ثبت گزارش‌ها، رصد تخلفات و پیگیری اجرا استفاده شود، هم حقوق کارگر حفظ می‌شود و هم کارفرما از بروز پرونده‌های حقوقی پرهزینه مصون می‌ماند.» او یادآور می‌شود که رعایت قانون کار، به نفع هر دو طرف است. «محیط کاری که در آن قانون اجرا شود، با ثبات‌تر، منظم‌تر و بهرطورتر است. کارگری که حقوق خود را دریافت می‌کند، بیمه دارد و از ایمنی محل کار مطمئن است، بدون تردید در کار خود دقیق‌تر، وفادارتر و کارآمدتر خواهد بود.»

■ آموزش حقوق کار، پلی میان آگاهی و اجرا

این حقوقدان، آموزش را بخش مغفول مانده‌ای می‌داند که می‌تواند پیوند مؤثری میان متن قانون و واقعیت میدانی برقرار کند: «کارگری که حقوق قانونی خود را نداند، حتی در صورت تخلف کارفرما هم امکان پیگیری ندارد، بنابراین وزارت کار باید در حوزه آموزش عمومی کارگران و کارفرمایان، از ابزارهای نوین، محتوای ساده و قابل فهم استفاده کند. آموزش نه تنها حقوق را روشن، بلکه از بروز اختلاف هم پیشگیری می‌کند.» وی پیشنهاد می‌دهد آموزش‌های حقوق کار، به‌ویژه برای گروه‌های آسیب‌پذیر مانند کارگران فصلی، تازه‌وارد یا فعالان صنایع پرخطر، به‌صورت متمرکز در دستور کار قرار گیرد: «از طریق پیامک، شبکه‌های اجتماعی و حتی بروشورهای چاپی ساده می‌توان آگاهی را افزایش داد. این هزینه نیست، بلکه سرمایه‌گذاری برای سلامت محیط کار است.»

■ رسیدگی به شکایات، گامی در مسیر اعتمادسازی

در بخش حل اختلافات، محمدی با اشاره به هیئت‌های تشخیص و حل اختلاف در وزارت کار می‌گوید: «قانون برای اختلافات کارگر و کارفرما، مرجعی پیش‌بینی کرده، اما روند دادرسی در مواردی کند و پیچیده است. باید روی کاهش زمان رسیدگی، دیجیتال سازی فرایند و کاهش هزینه‌ها کار شود تا کارگر با خیال راحت‌تر به حق خود برسد.» او پیشنهاد می‌دهد سامانه‌ای برای ثبت و پیگیری شکایات کارگران طراحی شود: «چنین سامانه‌ای می‌تواند به کاهش مراجعات حضوری، سرعت‌بخشی در رسیدگی و شفافیت بیشتر کمک کند. همچنین، بار اداری شعب را نیز سبک‌تر خواهد کرد.»

■ توجه به زنان کارگر در چارچوب قانون

بخش قابل توجهی از نیروی کار در برخی صنایع، به‌ویژه در حوزه خدمات تا تولیدی‌های سبک، از زنان تشکیل می‌شود. محمدی در این باره می‌گوید: «قانون کار، در ماده ۵۵ و سایر مقررات، شرایط ویژه‌ای برای اشتغال زنان پیش‌بینی کرده است، از جمله ممنوعیت کار شب برای زنان یا الزام به ایجاد شرایط ایمن برای آنها در دوران بارداری، اما در مواردی این مقررات اجرایی نمی‌شود.» او بر لزوم تقویت بیشتر بازرسان و ارائه آموزش‌های هدفمند برای کارفرمایان در حوزه اشتغال زنان تأکید می‌کند و معتقد است: «اگر به این موارد توجه شود، هم کرامت نیروی کار حفظ می‌شود و هم بهروری مجموعه بالا می‌رود.»

■ اجرای دقیق قانون، ضامن عدالت و بهر دوری محمدی در پایان با اشاره به ظرفیت‌های قانون کار می‌گوید: «قانون کار ایران، بر پایه عدالت، حمایت و نظم تدوین شده است. ما نیازی به بازویسی کامل نداریم، بلکه باید در اجرای این همین قانون، قوی‌تر، دقیق‌تر و هدفمندتر عمل کنیم.» او روز کارگر را فرصتی می‌داند برای بازخوانی تعهدات قانونی و یادآوری حقوق متقابل کارگر و کارفرما: «همه ما باید کمک کنیم قانون اجرا شود، نه با تنش، بلکه با آموزش، نظارت و تعامل. کارگر آگاه و کارفرمای قانونمند، پایه‌های رشد اقتصادی کشور را مستحکم‌تر می‌کنند.»

نکته

حمایت از کارگران

در پرتو هنجارهای قانونی

دارد. در سیره رهبری نیز توجه به کارگران به عنوان یک موضوع مهم همواره مطرح بوده است. سال ۱۳۹۱ از سوی رهبر معظم انقلاب به عنوان سال «تولید ملی و حمایت از کار و سرمایه ایرانی» نامگذاری شد و حداقل دو مورد از سیاست کلی نظام (سیاست‌های کلی نظام در اشتغال و سیاست‌های کلی تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی) مستقیم یا غیرمستقیم به کارگران مرتبط است، با این حال به دلایل مختلف موضوع کارگران همواره سبیلک و در حد گردآیداشت روز جهانی کارگر مورد توجه بوده و از توجه به مفهوم ارزشمند کار و کارگر به عنوان عامل اصیل این مهم غفلت شده است. حمایت‌های قانونی از کارگران وفق قانون اساسی باید به تأمین مسکن کارگران می‌انجامید اما این قشر رحمتکش همواره به تنازر برای بقا در کارگاه حفظ شغل می‌اندیشند و در بسیاری موارد با دریافت حقوق‌های حداقلی در کارگاه‌های ناایمن و مشاغل خطیر اشتغال دارند، البته نباید از دستاوردهای حاصل از تلاش‌های سه‌جانبه دولت، کارگران، کارفرمایان برای ارتقای حقوق کارگران غافل بود. یقیناً در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی حقوق کار در ایران پیشرفت قابل قبولی داشته است، اما تا تحقق عملی همه حقوق کارگران به لحاظ کرامت والای این قشر فاصله زیادی وجود دارد. قانون کار در سال ۱۳۶۹ با طی کردن پستی‌ها و بلندی‌های بسیاری در نهایت به تصویب مجمع تشخیص مصلحت نظام رسید و همین امر تلاشی برای اصلاح قانون کار در مجلس شورای اسلامی را تاکنون نافرجام گذاشته است. به‌روزسانی وضعیت‌های هنجاری حمایت‌گری از کارگران در پرتو تضمین حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی این قشر عزیز تا ملحوظ داشتن ارزش ذاتی کار می‌تواند نقش مهمی در افزایش عزت‌مندی کارگران و در نتیجه افزایش شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی داشته باشد.

سعید نصرالله‌داده پژوهشگر دکتری حقوق عمومی و وکیل دادگستری

موضوع «کارگران» همواره از مهم‌ترین موضوعات مورد توجه نظام‌های سیاسی بوده است. در نظام سیاسی مبتنی بر سرمایه‌داری کارگر ابزار تولید ثروت برای کارفرماست و در حقیقت نگاه دنیای مادی به کارگر نگاه ابزاری است، اما در دیدگاه اسلام نگاه به کارگر و ارزشی که برای کارگر قائل

است، ناشی از ارزش کار است. اسلام برای عمل ارزش ذاتی کارگران همراه بود. اعتصاب‌های کارگری در آستانه پیروزی انقلاب اسلامی به ویژه اعتصاب کارگران شاغل در صنعت نفت و سایر صنایع ضربه مهلکی بر پیکره کم‌رقم پهلوی زد و کارگران نیز همسو با سایر اقصبار با لبیک گفتن به ندای امام

امت نقش مهمی در پیروزی انقلاب اسلامی ایفا کردند. به جهت گرامیداشت ارزش والای کار، کارگران در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مورد توجه قرار داشتند. اصل ۳۱ قانون اساسی در خصوص مسکن کارگران، اصل ۱۰۴ قانون اساسی در خصوص تشکیل شوراهای کارگری و نیز اصول ۴۱ و ۴۹ قانون اساسی در خصوص کار مدنظر قرار